

CUPRINS

Lista de abrevieri	9
Cuvânt înainte	11

Monahism și ecumenism In memoriam: André Scrima

André Scrima	
<i>În miezul tainei unității: monahul</i>	21
Anca Manolescu	
<i>Părintele André Scrima despre călătorie și cale</i>	49
Virgil Ciomoș	
<i>Tradiție și contemporaneitate: scurte note la opera Părintelui Andrei Scrima</i>	68
Enzo Bianchi	
<i>Monahismul și dialogul ecumenic</i>	86
Cristiana Dobner OCD	
<i>Profeția ecumenică din Carmel: dialogul iudeo-creștin</i>	97

Sfântul Antonie cel Mare: epoca sa și epoca noastră

Alexandru Mihăilă	
<i>Sfânta Scriptură în Apoftegmele Părinților</i>	123
Éliane Poirot	
<i>Sfântul prooroc Ilie, arhetipul monahului, și Sfântul Antonie cel Mare, părintele monahilor</i>	147

Peter Gemeinhardt	
<i>Viața pustnicului Antonie sau cum se poate scrie biografia unui sfânt</i>	169
Paul Siladi	
<i>Avva Antonie cel Mare – omul din spatele apoftegmelor</i>	196
Daniel Lemeni	
<i>Între deșert și agora: Sfântul Antonie cel Mare și tradiția filosofiei antice</i>	206
Marius-Ștefan Ciulu	
<i>Departa de lume, dar totuși parte a ei. Prezența și activitatea Părinților Pustiei Deșertului în societatea egipteană a sec. III-V</i>	228
Vasilică Mugurel Păvălucă	
<i>Percepția Sfântului Antonie cel Mare în protestantismul occidental și psihologia contemporană</i>	265
Dragoș Boicu	
<i>Monahismul în Imperiul Roman din prisma Codicelui Teodosian</i>	295
Ioan Dumitru Popoiu	
<i>Spatial Turn și Conceptual Turn în proloagele a trei opere fondatoare ale literaturii ascetice egiptene</i>	322

Monahism și actualitate

Sebastian Pittl	
<i>Un nou mod de viață și o nouă limbă: Giorgio Agamben, Michel de Certeau și monahismul postmodern</i>	341
Nicole Grochowina	
<i>Comunitățile monastice ca un „loc altfel” – o perspectivă pentru prezent și viitor?</i>	363

Nichifor-Gheorghe Tănase	
<i>Spiritualitatea Ortodoxă ca „Estetică a Apofatismului” – un dialog deschis între experiența monahismului contemporan și teologia duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae</i>	384
Lucian Dîncă	
<i>Părinții Augustinieni Asumpționiști: carisma și misiunea lor în Biserică</i>	427
Emil Mărginean	
<i>Practici ascetice monastice în context laic postmodern. Doi reprezentanți ai monahismului cistercian și ortodox</i>	451
Marius Tofan & Maria Varga	
<i>Alimentație și sfințire: dietetica lui Clement Alexandrinul și relevanța ei pentru spiritualitatea monastică și cea laică actuală</i>	467
Nicholas Marinides	
<i>Monahism și laicat în creștinătatea bizantină de secol șapte</i>	505
Ciprian Iulian Toroczka	
<i>„Monahismul interiorizat” sau despre relevanța unei spiritualități ortodoxe integrale</i>	547
Index biblic	564

Cuvânt înainte

Monahismul nu e primul aspect la care ne ducem cu gândul cei mai mulți dintre noi atunci când se vorbește despre actualitatea creștinismului și, invers, dacă ne gândim la rolul monahismului în Biserică și în lume, o asociere spontană ar conjuga mai degrabă monahismul cu tradiția, nu cu modernitatea și eforturile de actualizare. Este recunoscut faptul că monahul e prin excelență păstrătorul tradiției creștine – în forma pe care a moștenit-o de la părintele spiritual – iar istoria bimilenară a Bisericii a demonstrat în nenumărate cazuri că monahii au fost adesea actori cu rol decisiv în disputele dogmatice sau în cele care au ținut de practica bisericească. Cu atât mai puțin obișnuită și poate neașteptată este asocierea dintre monahism și ecumenism, propusă de acest volum. Desigur, discrepanța este dată și de faptul că mișcarea ecumenică este un fenomen destul de recent în istoria Bisericii în comparație cu fenomenul monastic, care a însoțit viața bisericească pe aproape tot parcursul ei. Dar aparenta incongruență dintre monahism și ecumenism constă astăzi mai ales în reticența generală a monahilor față de orice dialog interconfesional și inter-religios. Această realitate este simțită cel mai pregnant în Răsăritul creștin de confesiune ortodoxă și tradiție bizantină. Contextul actual din România, marcat de disputele și dezbinările din urma Sinodului ortodox din Creta (iunie, 2016) confirmă încă o dată faptul că monahismul are o influență majoră în viața Bisericii, în afară de faptul că episcopii sunt aleși dintre monahi. Din păcate, în urma tulburărilor amintite, monahi din România au renunțat la comuniunea cu Biserica și ierarhii ei din motiv că sinodul din Creta ar fi fost unul „tâlhăresc”, iar ierarhii care au participat ar fi trădători ai Ortodoxiei.

Volumul de față dorește să scoată în evidență potențialul unificator – prea mult timp ascuns – al monahismului creștin.

De aceea primul capitol este intitulat „Monahism și ecumenism” și este dedicat figurii harismatice a monahului și intelectualului român André Scrima. Primul text este semnat chiar de părintele André Scrima și este propus ca „tenor” al volumului în ceea ce privește perspectiva și abordarea fenomenului monastic. Autorul ne invită să privim pe monah ca stând „în miezul unității creștine” sau ca „paradigmă” a unității și „o parafrază vie a Evangheliei”. Cuvintele monahului călător prin experiențele și transformările creștinismului secolului XX sunt neașteptat de relevante pentru contextul nostru și dau dovadă de o actualitate care nu se va sfârși decât atunci când taina unității efectiv va fi practică. Părintele André Scrima spune:

În măsura în care apropierea creștinilor înseamnă, la toate nivelele Bisericii, o lucrare de adevăr, iubire și sfințenie, ne găsim curând confrunțați cu obligația de a muri pentru noi înșine, ca să renaștem pentru celălalt. Nu-l putem întâlni cu adevărat pe fratele nostru viu, cum nu-l putem întâlni nici pe Dumnezeu cel Viu, nu putem deveni celălalt decât în Cruce... Doar o metaforă? Cu siguranță că nu, ci o realitate despre care experiența monastică ar permite o înțelegere în profunzime. În «mărturisirea» monahului, am spus noi, Biserica transpare ca o taină de moarte-înviere în Hristos: loc și mijloc pentru vederea lui Dumnezeu și pentru unirea noastră cu El, iată care e, totodată, condiția adevăratei vederi a fratelui și de unitate cu el.

Pentru acordul și amabilitatea de a reda publicului românesc textul semnat de părintele André Scrima mulțumim foarte mult părintelui Luc, abatele mănăstirii La-Pierre-qui-vire din Franța. De asemenea, mulțumim părintelui Ieromonah Nectarie Dărăban, care a propus textul spre traducere și a susținut referatul său despre părintele André Scrima în cadrul simpozionului dedicat monahismului, în urma căruia apare această colecție de studii.

Viziunea aceasta densă, teologică și profundă despre monahism a părintelui André Scrima va fi cu siguranță mai bine înțeleasă după lectura următoarelor două studii scrise de doi specialiști, sau mai bine spus de doi ucenici și prieteni intimi ai părintelui în ultimii săi ani petrecuți la București, în cercul format în cadrul *Colegiului Noua Europă*, unde se și păstrează azi valoroasa arhivă a părintelui. Primul este doamna Anca Manolescu. Dânsa ni-l înfățișează pe părintele Scrima ca mărturie a „vitalității” și a „prospețimii” tradiției creștine, care a putut demonstra că „statura tradiției răsăritene poate fi accesibilă în timpul de față, potrivit mijloacelor, culturii, așteptărilor, înțelegerii și exigențelor omului de astăzi”. În același spirit se încadrează și următorul text, semnat de domnul Prof. Virgil Ciomoș. Preocupat de tema compatibilității tradiției cu modernitatea la părintele Scrima, Ciomoș ne dezvăluie nu doar elemente prețioase din gândirea părintelui legate de monahism, ci și aspecte concrete din viața părintelui care stau să confirme nu doar calitățile lui intelectuale, ci și pe cele spirituale, cum ar fi revederea sa cu părintele Cleopa. Ciomoș subliniază adesea pledoaria părintelui Scrima pentru o „mortificare” a intelectului și nevoia de a „recupera relația noastră de subiecți unici cu un Logos unic. De aici încolo, Logosul însuși va fi propriul nostru zenit. Monahul – «cel unic» – țintește tocmai înspre această «unificare cu Unul»”.

În această secțiune a volumului, dedicată părintelui Scrima și conjuncției dintre monahism și ecumenism, se înscrie perfect și textul părintelui Enzo Bianchi, abatele mănăstirii din Bose, Italia. Acesta este referatul susținut cu prilejul primirii unui premiu special pentru activitatea sa în domeniul dialogului ecumenic, de la Abația din Niederalteich, Germania, în noiembrie 2016. Părintele Enzo pledează pentru un monahism ca „epicleză ecumenică”, susținând că tocmai insistența monahului asupra rugăciunii, dobândirea Duhului Sfânt și unirea cu Hristos constituie calitatea profetică prin excelență necesară efortului de apropiere între confesiuni și religii.

Un exemplu concret al rezultatelor deja vizibile ale acestei potențialități ecumenice ale monahismului creștin este descris succint de sora Cristiana Dobner OCD. Este vorba despre dialogul iudeo-creștin promovat de Ordinul Carmelitan ca sarcină profetică specială. Salutăm cu o deosebită bucurie această contribuție în volumul nostru, deoarece, după cum subliniază autoarea textului, la baza oricărei diviziuni interconfesionale în creștinism stă ruptura originară dintre iudaism și creștinism. În special după Conciliul Vatican II și declarația *Nostra aetate* (1965) avem în ordinul carmelitan un exemplu de viață monastică dedicată reconcilierii dintre cele două religii surori.

Următoarele două capitole ale volumului sunt dedicat sfântului Antonie cel Mare și interogațiilor legate de actualitatea vieții monahale astăzi. Acestea sunt rezultatul simpozionului dedicat „Sfântului Antonie cel Mare și rolului monahismului în ziua de astăzi”, organizat de *Centrul de Cercetare Ecumenică* în Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu, la mijlocul lunii ianuarie 2015, la care s-au mai adăugat contribuții din partea altor autori avizați din trei confesiuni creștine tradiționale.

Secțiunea intitulată „Sfântul Antonie cel Mare: epoca sa și epoca noastră” se deschide cu textul părintelui diacon Dr. Alexandru Mihăilă despre modul în care Sfintele Scripturi erau cunoscute, trăite și meditate de către părinții Patericului în epoca sfântului Antonie. Autorul nu se sfiște să sugereze cititorului contemporan – fie el monah ori laic – faptul că modul în care monahismul secolului IV își însușise Scriptura este un exemplu vrednic de imitat și astăzi.

Celelalte studii au în vedere aspecte din viața și opera sfântului Antonie mai puțin scoase în evidență până acum: dacă suntem obișnuiți cu sublinierea sfințeniei marelui părinte duhovnicesc, avem în textul semnat de Dr. Paul Siladi ocazia de a surprinde ceva din calitățile umane ale sfântului („omul din spatele apoftegmelor”). Apoi, Maica Dr. Éliane Poirot evidențiază legătura dintre sfântul Antonie și sfântul prooroc Ilie ca arhetip al monahilor, arătând că datorită sensibilității

față de figura profetului vetero-testamentar, ordinul monastic nu și l-a asumat pe sfântul Antonie ca figură protectoare, însă regulile de viață carmelitană conțin implicit preceptele „părintelui monahilor”.

Studiile semnate de Prof. Peter Gemeinhardt și Dr. Daniel Lemeni ne introduc în cele mai recente metode de abordare ale vieții sfântului Antonie, cu o atenție specială asupra relației dintre *Vita Antonii* și sursele filosofice ale vremii, dar și asupra înțelepciunii părintelui deșertului în diferite ipostaze și întâlniri cu filosofi veniți din cetate pentru a-l cerceta. Alte două contribuții din partea Drd. Marius Ciulu și Dr. Dragoș Boicu ne atrag atenția asupra influenței considerabile pe care monahii primelor secole au avut-o în societate. Deși se retrăgeau inițial în pustie pentru consolidarea spirituală, vedem că până și cei mai mari eremiți au avut totuși numeroase contacte cu lumea, chiar cu orașele-cetăți ale lumii de atunci, acțiunile lor având un impact rămas înscris adânc în memoria diferitelor pături sociale, de la cei mai simpli, prin tătăduiri și minuni, până la aristocrați și împărați, care au fost nevoiți să ia măsuri legislative împotriva opoziției de care monahii dădeau dovadă în cazul unor represalii din partea puterii politice.

Prin textele semnate de Dr. Mugurel Păvălucă și părintele ieromonah Dr. Ioan Popoiu epoca sfântului Antonie este privită prin prisma instrumentarului științific și cultural modern. În primul text vom face cunoștință cu modul în care sfântul Antonie cel Mare a fost receptat în teologia și cultura occidentală contemporană, iar al doilea ne ajută să percepem scrierile monastice din sec. IV-V și viața monahală însăși cu alți ochi, prin intermediul noilor concepte de *spatial turn* și *conceptual turn* și prin semiotică. Ambele texte fac un serviciu admirabil pentru înlesnirea înțelegerii fenomenului monastic în lumea post-modernă.

Al treilea capitol al volumului a fost intitulat simplu „Monahism și actualitate”, din dorința noastră de a scoate în

evidență rostul și însemnătatea vieții monahale astăzi. Prof. Sebastian Pittl pune în valoare analiza a doi autori – filosoful G. Agamben și iezuitul M. De Certeau – asupra monahismului din Vestul Europei, pentru a trage concluzia că tocmai în monahism rezidă o putere formidabilă de adaptabilitate teologică și socială, care ar putea fi surse valoroase pentru creștinismul de astăzi și confruntarea sa cu succesiunea schimbărilor sociale. Am putea spune că viziunea aceasta mai abstractă este concretizată de sora Dr. Nicole Grochowina, prin contribuția sa despre modul în care monahismul este văzut și chemat la implicare în viața comunității de către Papa Francisc. Un exemplu și mai concret, dar și mai aproape de contextul nostru, este reprezentat de părintele Dr. Lucian Dîncă, în textul său despre congregația „Părinții Augustinieni Asumpționiști”. Este un text despre carisma și misiunea unor părinți dedicați slujirii creștine în societate și, în același timp, dialogului dintre Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă, viziune ce poate fi urmărită și în eforturile părinților asumpționiști din București.

În studiul părintelui Dr. Nichifor Tănase găsim un adevărat compendiu de spiritualitate răsăriteană. Prin exemplul sfântului Siluan și al părintelui Sofronie Saharov, dar și cu teoretizările prețioase ale părintelui Dumitru Stăniloae, autorul pledează pentru o spiritualitate isihastă și capacitatea vederii luminii divine chiar și în contemporaneitate. Aproape toate celelalte contribuții din volum au în vedere relația dintre monahism și laicat, toate sugerând faptul că diferența dintre laici și monahi nu este constitutivă, și că laicii pot găsi în practicile monahale un exemplu bun de urmat și astăzi. Astfel, Drd. Emil Mărginean reia figura părintelui Sofronie Saharov cu exemple concrete pe care laicul le-ar putea împrumuta din spiritualitatea monastică pentru o îmbunătățire a vieții spirituale. Același demers este urmărit la părintele cistercian Basil Pennington și la Thomas Merton, care s-au dedicat dialogului spiritualității monastice cu cea laică în Vest.

După o incursiune istorică în relația dintre monahism și laicat în creștinătatea bizantină de sec. VII – cu lecții valoroase despre interdependența dintre cele două moduri de viață și relevanța ei pentru zilele noastre – semnată de Dr. Nicholas Marinides, revenim în actualitate cu un text scris de doi autori, unul teolog și celălalt nutriționist, despre alimentație și importanța ei pentru viața duhovnicească. Punctul de pornire este reprezentat de îndemnul lui Clement Alexandrinul, care au fost un bun comun în epoca ivirii monahismului creștin în Egipt. Părintele Dr. Marius Tofan scoate în evidență atenția pe care creștinii antichității o acordau alimentației ponderate și combinației alimentelor, învățături în mare parte uitate în societatea de astăzi, dar prezente într-o bună măsură în rânduiala monahală. Doamna Maria Varga adaugă lecturii acestor texte din Clement Alexandrinul un excurs pragmatic și, sperăm, folositor omului de astăzi. Ultimul studiu semnat de domnul Dr. Ciprian Toroczka este o pledoarie împotriva distincției calitative dintre monahism și laicat. Autorul propune atât laicilor, cât și monahilor, nevoia unui „monahism interiorizat” și complementaritatea celor două căi în urcușul duhovnicesc, în termenii celor doi versanți ai unui munte, după cum vorbea P. Evdokimov.

Apariția acestui volum este fructul bunei colaborări dintre *Centrul de Cercetare Ecumenică* și *Schitul Sfânta Cruce*, prin Maica Éliane Poirot, în organizarea simpozionului amintit, dedicat monahismului, dar ea nu ar fi fost posibilă fără contribuția referenților, autorilor, traducătorilor și tuturor celor care s-au ostenit pentru realizarea volumului. Tuturor le mulțumim cu profundă recunoștință.

Sperăm ca această colecție consistentă de studii, care abordează monahismul și personalitatea sfântului Antonie dintr-o perspectivă modernă, să îmbogățească cititorul de astăzi în cunoașterea mai profundă a fenomenului monastic și a relației sale cu comunitatea creștină mai largă. În plus, sperăm ca lectura acestor texte să încurajeze abordarea interconfesională și

interculturală a fenomenului monastic, comun marilor confesiuni creștine, prin care putem descoperi că monahismul deține o capacitate nebănuită de unificare, nu numai cu Dumnezeu, pe verticală, ci și cu semenii noștri, pe orizontala fraternă, ecumenică.

17 Ianuarie 2017,

Pomenirea Sfântului Antonie cel Mare

Maica Éliane Poirot & diacon Alexandru Ioniță